

Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Fırat University Journal of Social Science
Cilt: 19, Sayı: 1, Sayfa: 223-232, ELAZIĞ-2009

TÜRKİYE SELÇUKLULARI DEVRİNDE HAREZMLİ BİR TÜRK EMİRİ: HÜSAMEDDİN BAYCAR

*Husam al-din Bayjar: A Khwarizmian Turkish Emir in the era of
Turkish Seljukids*

Efe DURMUŞ*

Özet

1230 Yassıçemen Savaşı'nda Celaleddin Harezmsah'ın Türkiye Selçuklu Sultanı I.Alaaddin Keykubat'a yenilmesi üzerine Harezmliler askerlerden önemli bir kısmı Anadolu topraklarında kalmıştır. Bu Harezmliler askerler arasında Alaaddin Keykubat'ın himayesine girerek daha sonra Türkiye Selçukluları Devleti'nde Harput Subaşılığına kadar yükselen Hüsameddin Baycar isimli emir, makalemizin esas konusunu oluşturmaktadır.

Hüsameddin Baycar ve maiyeti, Türkiye Selçuklularının iktidar mücadelesinde önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye Selçuklularının emir komuta zincirinde Harezmliler unsurunun etkisinin görülmesine bir örnek olması dolayısıyla Hüsameddin Baycar önemlidir. Özellikle İlhanlı-Memlük Devletlerinin Yakınoğu rekabetinde Türkiye Selçuklularının konumu, Selçukluların bir denge siyaseti gütmesine neden olmuştur. Bu siyasetin bir gereği olarak Harezmliler askeri ve idari alanlarda çeşitli görevlerde kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hüsameddin Baycar, Harput Subaşı, Harezmliler emir.

Abstract

After the defeat of Djelaleddin Khwarizmshah at Yassıçemen war in 1230 to Sultan of Turkish Seljukids Alaaddin Keykubat I., an important part of Khwarzemian soldiers stayed in Anatolian lands. Among these Khwarzemian soldiers Husameddin Bayjar whom Alaaddin Keykubat took under his protection and raised him to a higher rank as *Subaşı* is in the focus of our article.

Husameddin Bayjar and his suite come across us as an important item in Anatolian Seljukids struggle of power. Husameddin Bayjar is an important figure in the hierarchical system of Anatolian Seljukids because of being an example of showing the impact of Khwarzemian item. Especially the position of Anatolian Seljukids in the competition of Ilkhanid-Mamluk in The Near East leads itself to manage balance politics. In accordance with these politics Khwarzemians are employed in several administration and military positions.

Key Words: Husam al-Din Bayjar, Subaşı of Kharput, Hwarzemian Amir.

* Arş.Gör. *Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Şanlıurfa* efedurmus@harran.edu.tr

Türkiye Selçuklu Devleti'nin İlhanlı Devleti'ne 1243 Köseadağ savaşında yenilerek Moğol tahakkümü altına girmesiyle başlayan ve Selçuklu devletinin çöküşüne doğru hızla ilerlediği yıllarda; Türkiye Selçuklularının emir-komuta zincirinde önemli bir şahsiyet olarak karşımıza çıkan ve Harezm kökenli olduğunu tahmin ettiğimiz Hüsameddin Baycar¹ adlı bir Emir'in hayatını kaynakların ışığı altında araştırmaya çalışacağız.

Hüsameddin Baycar, yaşadığı devrin önemli bir şahsiyeti olmadan önce, Sultan Celâlü'd-Dîn Harezm Şah ile birlikte Anadolu'ya gelmiş, 1230 Yassıçemen savaşında Celâlü'd-Dîn Harezm Şah'ın Türkiye Selçuklu Sultanı I. Alaaddin Keykubat'a yenilmesi üzerine diğer Harezmli emir ve askerler gibi Selçuklu hizmetine girmiştir².

Alaaddin Keykubat'ın Harezmlilere devlet içinde önemli bir yer vermiş olması, onların çeşitli rakipleriyle işbirliği yapmalarını önlemek ve onların savaşçı özelliklerinden yaklaşımakta olan Moğol tehlikesi karşısında yararlanmayı düşünmesiyle alakalı olduğu gibi Keykubat'ın bu taze Harezm unsurlarını tercih ederek bir ıslah hareketine başladığı da sezilmektedir³.

Harezmli Emirler, kendilerini devlet hizmetine alıp emniyetli bir ortama kavuşturan Sultan Keykubat'a, veliaht Kılıçarslan'ı destekleyeceklerine dair yeminli biat sözü vermişlerdir. Bunlar Keykubat'ın ölümünden sonra sözlerine sadık kaldılar. Ancak Keykubat'ın büyük oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev, kendisini destekleyen bazı yerli emirlerin yardımı ile oldu bittiye getirilerek tahta çıkarıldı ve veliaht da Borgulu (Uluborlu) kalesine hapsedildi. Böylece yeni sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev ve onu destekleyen yerli emirler ile bunların yabancı unsur saydığı Harezmliler arasında bir güvensizlik ve gizli husumet başladı. Bunun üzerine Keyhüsrev, Türkiye Selçuklu veziri Saadeddin Köpek'in de telkinleriyle Harezmlilerin en büyük emiri Kayır Han'ı tutuklatmıştır. Kayır Han hapsedildiği Zamantı Kalesi'nde 1237 yılında ölünce Harezmli birçok emir ve askerleri Selçuklu topraklarından Güneydoğu Anadolu'ya doğru hareket ettiler. Harran, Urfa, Rakka, Suruç ve çevredeki beldeleri ele geçirerek oralara malikhane hükmüne göre sahip oldular⁴.

¹ Baycar ismi kaynaklarda, Bicar, Bayancar, Beycar, Bişar gibi farklı şekillerde geçmektedir.

² Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsameretü'l Ahbar*, Çev., Mürsel Öztürk, TTK. Yay., Ankara 2000, s.77.

³ Osman Turan, "Keyhüsrev II", *İA.*, C.6, MEB. Yay., İstanbul 1988, s.626.

⁴ İbn Bibi El-Hüseyn b. Muhammed b. Ali el-Ca'feri er-Rugadi, *El-Evamirü'l-Ala'iyeye fi'l-Umuri'l-Alaiyye (Selçuk Name)*, Haz., Mürsel Öztürk, C.II, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1996, s.24.; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yay., 6. baskı, İstanbul 1998, s.404,408.; Muammer Gül, "Harezmli Türklerin Anadolu ve Yakınoğu'daki Roller ve Tesirleri", *Belleten*, C.LXX, S.257, Nisan

Büyük emirlerin idaresinde Anadolu'yu terk edip Suriye taraflarına giden asıl büyük kitleye katılmayan Harezmliler de olmuştur. II. Gıyaseddin Keyhüsrev'den sonraki Sultanlar zamanında toplanan ordular ve seferlere gönderilen kuvvetler içinde bu Harezmliler de bulunmaktadır.

Bu Harezmlilerden biri olan Hüsameddin Baycar, Selçuklu Devleti hizmetine girdikten sonra emir-komuta zincirinde bir asker olarak çeşitli görevlerde bulunarak önemli bir konuma yükselmiştir. Köseadağ bozgunundan sonra Selçuklu Devleti'nin müşterek saltanat döneminde (1249-1254) Hüsameddin Baycar, Sivas'ta bulunuyordu⁵.

İlhanlı Devleti'nin İran'da kurulması Anadolu'daki Moğol baskı ve tazyikini artırmış ve İlhanlıların Memlukler ile olan mücadelesi Anadolu'nun İlhanlılar için vazgeçilmez olduğunu ortaya koymuştu⁶. Batıya gelen Hülagu kışlak olarak Mугan'ı seçince Türkiye Selçuklularını 1243 Köseadağ savaşında mağlup eden Baycu Noyan, oradan ayrılarak 1256 yılında ikinci defa Anadolu'ya girmiştir. Aynî, bu seferde Baycar ailesinin büyüğü Hüsameddin Baycar'ın rolü olduğunu söylemektedir⁷.

Hüsameddin Baycar ve oğlu Bahadır'ın yanında *Sadraddin Kutluşir*, *Zeyneddin Ali Bahadır*, *Cemaleddin Horasanî*, *Felekeddin Halil* gibi Emirler, Türkiye Selçuklularının iç mücadelelerinde ve bilhassa II. İzzeddin Keykâvus ve IV. Rükneddin Kılıç Arslan arasındaki mücadelelerde önemli rol oynadılar. Sultan IV.Rükneddin Kılıç Arslan, kardeşi II. İzzeddin Keykavus ile saltanat mücadelesine girdiği yıllarda Kayseri'de asker topluyordu. Bunun için Felekeddin Halil ile Hüsameddin Baycar'a habercilerle ferman göndermiş onlar da bu davete “*Duyduk ve Uyduk*” diye karşılık vererek Sultan Rükneddin'in safında yer almışlardı⁸.

2006, s.100-101.; Hasan Geyikoğlu, “Anadolu'da Kalan Harezmliler (Horzumular), *Türk Kültürü*, C.35, S.410, Ankara 1997, s.53-54.

⁵ Şemseddin İsfahanî öldürülüp kellesi haberciler (Kussad) ile Sivas'a Sultan Rükneddin'in yanına götürüldüğü zaman Hüsameddin Baycar'ı da orada kıdemli emirler arasında olduğunu görüyoruz. İbn Bibi, *El-Evamirü'l-Ala'ıye fi'l-Umuri'l-Alaiyye*, C.II, s.120.

⁶ Bkz. Muammer Gül, “İlhanlı-Memlük Rekabetinden Osmanlı-Memlük Rekabetine: Hicaz Su Yolları Tamiri Meselesinin Tarihi Arka Planı”, *Belleten*, C.LXX, S.259, Aralık 2006, s.845-866.

⁷ Hüsameddin Baycar Selçuklu dergahına girerken Perdedar elindeki sopayla başına vurarak kafasındaki fesi düşürmüştür. Buna çok sinirlenen Baycar, “*Siz nasıl başımdaki fesi düşürdünüz muhakkak ben de bu mecliste bulunan nice başları öyle düşüreceğim.*”, diyerek Baycu'yu Anadolu'ya çağırmıştır. Bedreddin Aynî bu olayı naklettikten sonra onun Selçuklu Devlet adamları içinde önemsiz biri olduğunu da söyler. Fakat bu son ifade yukarıda anlatılan olayla da bir tezat oluşturmaktadır. Bedreddin Mahmud b. Ahmed El-Aynî, *İkd al-Cuman fi Tarih ehl ez-Zaman*, nşr. M. Muhammed Emin, C.I, Kahire 1987, s.153.; Muammer Gül, *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Moğol Hakimiyeti*, Yeditepe Yay., İstanbul 2005, s.85.

⁸ İbn Bibi, *El-Evamirü'l-Ala'ıye fi'l-Umuri'l-Alaiyye*, C.II, s.139-140.; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.467.; Faruk Sümer, *Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları II*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1999, s.704.; Gül, “Harezmliler Türklerin Anadolu ve Yakınoğu'daki Roller ve Tesirleri”,

Hüsameddin Baycar saltanat mücadelesinde merkezde bulunduğu sırada Felekeddin Halil ile birlikte kendi askerlerinden bir grupla Aksaray'a bir menzil uzaklıkta bulunan Alaaddin Kervansarayına kadar at koşturup orada bulunan bir grupla çatışmaya girmiştir. Kervansarayın kapısını ateşe vererek halkın bir kısmını öldürmüş ve bir kısmının da mallarını alarak serbest bırakmışlardır.

Sultan İzzeddin, Sultan Rükneddin'e elçi gönderip Sivas, Malatya, Amid, Harput ve oraya bağlı yerler ile yetin demişe de aralarında Hüsameddin Baycar'ın da bulunduğu emirler Kayseri ve Kırşehir'i de istemişlerdir. Bunun üzerine iki sultan 1254 yılında savaşmış zafer İzzeddin Keykavus'un olmuştur⁹.

1265 yılında tahta çıkan İlhanlı hükümdarı Abaka Han'ın emriyle Abatay Noyan, yanında Diyarbekir valisi Durbay olduğu halde Anadolu, el-Cezire ve Irak askerlerini de yanlarına alıp, 30.000 kişilik Moğol-Selçuklu ordusuyla, Memlûklar'a ait al-Bira'yı (Birecik), Aralık 1275 tarihinde kuşatmış fakat ele geçirememişlerdir¹⁰. Bu kuşatma hadisesi gerçekleşirken, kuşatmada bulunan Muineddin Süleyman Pervane, Sultan Baybars ile gizlice temas kurarak, eski tekliflerini yinelemiş ve Tatarları beraberce yok edebilmek için, onun derhal harekete geçmesini istemiştir. Baybars, Pervane'nin bu teklifine olumlu cevap vermiş ve kendisi gelinceye kadar durumu idare etmesini bildiren bir cevap göndermiştir. Fakat Baybars'ın mektubunu Pervane'ye getiren elçiler, keşif ve yağma yapmak için Suriye içlerine gönderilmiş olan Moğol atlıları tarafından yakalanmış ve Abatay Noyan'ın huzuruna çıkartılmışlardır. Pervane ise, bu elçilerin kendi düşmanı olan Ermeni kralının bir hilesi olduğunu ileri sürmüş ve elçilerin öldürülmesini sağlayıp, bu tehlikeyi atlattır¹¹.

Moğol kuvvetleri al-Bira'dan çekilmeye karar verdikten sonra, başkent Konya'ya dönen Pervane ve Selçuklu devlet adamları, bu olaydan sonra hayatlarından emin

s.112.

⁹ İbn Bibi, *El-Evamirü'l-Ala'ıye fi'l-Umuri'l-Alaiyye*, C.II, s.141.; Erdoğan Merçil, *İlk Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, TTK Yay., Ankara 2000, s.155.; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.475.

¹⁰ İbn Şeddad, *Baypars Tarihi*, Çev., M.Şerefüddin Yaltkaya, TTK. Yay., İstanbul 1948, s.18.; Ali Sevim-Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi-Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, TTK. Yay., Ankara 1995, s.482.; Nejat Kaymaz, *Pervane Mu'inü'd-Din Süleyman*, AÜDTCF Yay., Ankara 1970, s.142.; Mısır, Anadolu ve İran üçgeninde Birecik ve özellikle Rumkale önemli bir üs haline gelmişti. Jeopolitik gerçekler İlhanlılar'ı, Suriye ve daha da ötelerdeki Mısır üzerinde hakimiyet kurmak ya da denize güvenli bir bağlantı sağlamak amacı ile böyle müstahkem mevkiileri ele geçirmeye sevk ediyordu. Bu aynı zamanda İlhanlılar'ı Güneydoğu Anadolu'yu ellerinde tutmanın da garantisi mahiyetinde idi. Bkz. Muammer Gül, "Mısır Memluklarının Hudud Kalesi Rumkale ve Anadolu'da Memlük İzleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.12, S.2, Temmuz/Elazığ 2002, s.361-362.

¹¹ İbn Şeddad, *Baypars Tarihi*, s.18, 59-60.; Faruk Sümer, Anadolu'da Moğollar, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S.I, Ankara 1971, s.39.; Kaymaz, *Pervane Mu'inü'd-Din Süleyman*, s. 142.

olmadıkları fikrini açıkça kabul etmişlerdir. Yapılan istişare sonucu, Pervane başta olmak üzere, Hatiroğlu Şerefeddin Mesud ve kardeşi Ziyaeddin Mahmud, Eminateddin Mikail, Harput Subaşı¹² Hüsameddin Baycar ve bunun oğlu Diyarbekir Subaşı Bahaeddin Bahadır, Tatarların memleketten atılması için Sultan Baybars'la kesin olarak anlaşmaya karar vermişler, imzaladıkları kağıdı da Baybars'a göndermişlerdir. Baybars mektubu aldıktan sonra suların az olduğunu ve böyle bir mevsimde Anadolu'ya girmesinin imkansızlığını belirterek, sonbahar çıktıktan sonra hareket edeceğini söylemiştir¹³.

Bununla birlikte İlhanlılar ve Memlûklular arasında bir kısıpaca giren Türkiye Selçukluları, Erzincan'da, Türklere karşı birtakım hazırlıklara ve akabinde taşkınlıklara girişmeye başlayan bir Ermeni Metropoli ile de uğraşmaktaydı. Soruna konu olan Ermeni Metropoli Marhasya¹⁴Sergîs, din adamlarının haraç ve cizyeden muaf tutulmasını kullanarak, papaz gösterdiği 500 kişiden bir süvari kuvveti meydana getirerek bir tehdit unsuru olmuştur.

Harput Subaşı Hüsameddin Baycar'ın müdahalesinden önce 1261 yılında Selçuklu Emiri Yav-taş papazın hareketlerine mani olmak ve vergi almak istemiş fakat Moğol elçileri bu müdahaleyi önleyip vergiyi de kendileri almıştır. Nihayet Harput subaşı Baycar, Muineddin Pervane'nin gizli emri ile 1277 yılında, Marhasya Sergîs'i otuz papazıyla birlikte öldürüp, Memlûklara iltica etmek için yola çıktı¹⁵.

¹² Tımarlı sipahinin mühim vilayet merkezlerindeki kumandanlarına Subaşı denirdi. Bunlar vilayet merkezlerinde bulunup hem o mıntıkların emniyet ve asayişini ile meşgul olurlar ve hem de muharebe zamanında kaza, nahiye ve köylerdeki tımarlı sipahiye kumanda ederlerdi. Bu nedenle Türkiye Selçukluları'nda, idarî birimi ifade eden askerî bir addır. Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, C.1, Cem Yayınevi, İstanbul 1974, s.56.; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, TTK Yay., Ankara 1988, s.103.; Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I (Anadolu'nun İdarî Taksimatı)*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1988, s.31-35.

¹³ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, C.13, Daru'l-Marefah, Beyrut, Lübnan 1996, s.312-313; İbn Şeddad, *Baypars Tarihi*, s.75.; Gregory Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C.II, Süryaniceden İngilizce'ye Çev., Ernest A. Wallis, Türkçeye Çev., Ömer Rıza Doğrul, TTK basımevi, Ankara 1987, s.596-597'de ise aynı şahıs Zait kalesi (Harput Kalesi) emiri Bişâr şeklinde zikredilmiştir.; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.537.; Kaymaz, *Pervane Mu'inü'd-Din Süleyman*, s. 143.; Çağatay Uluçay, *İlk Müslüman Türk Devletleri*, M.E. Basımevi, İstanbul 1965, s.153.; Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Selçuklular Devrindeki Sosyal ve İktisadi Tarihi Üzerinde Araştırmalar*, Ege Üniversitesi Yay., İzmir 1990, s.58.

¹⁴ Ermeni dinî liderlerine Asur dilinde yüksek dereceli kilise adamları anlamında "marhasya"nın kısaltılmışı "marhasa" adı verilmiştir. Daha sonra "Badriark" (Patrik) ünvanıyla anılmışlardır. Mehmet Alparslan Küçük, *Ermeniler Arasında Protestanlığın Yayılışı ve Protestan Ermeniler(Türkiye Örneği)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara 2005, s.36.

¹⁵ İbn Şeddad, *Baypars Tarihi*, s.56,84'de Muineddin Pervane'nin Marhasya'yı öldürmesi için Erzincan Vali naibi Kutbeddin Mahmud'u görevlendirdiğini söyler.; Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C.II, s.596-597.; Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, Boğaziçi Yay., 3.baskı, İstanbul 1993, s.76, 235.; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, Çev., Yıldız Moran, E Yayınları, 3. baskı, İstanbul 1994, s.280; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.538.; Baykara, *Anadolu'nun Selçuklular*

Aksarayî'ye göre Baycar, Memlûk Devletine giderken Diyarbakır vilayetinin bir yıllık gümrük vergisini ve diğer vergileri, orduya gidecek bahanesiyle toplayarak ansızın muhalefete başlamıştır. Bahadır b. Baycar, Diyarbakır bölgesindeki askerleriyle, davul (kös), nakkâre, bayrak (alem) ve tam bir teçhizatla Şam diyarına hareket etmiştir. Yine Aksarayî'nin, Baycar için: “Bulunduğu mıntıkada ilk ihtilafa sebep olan, karşı gelmeyi diline dolayan ve diğer emirlere elebaşılık eden o olmuştur”¹⁶ demesinden onun nüfuzlu bir Emir olduğunu anlamaktayız.

Kaynaklardan öğrendiğimize göre Hüsameddin Baycar ve oğlu Bahadır bu hadiselerde rol alırken aynı zamanda Anadolu'daki Moğol emirlerinin kızlarıyla da evlenmek suretiyle akrabalık bağı kurmuşlardır¹⁷. Kaynaklarda H.675/M.1277 yılı olaylarında geçen hadise şöyledir: Anadolu'da Niğetay ve Çaverci adında iki Moğol beyinin Abaka'nın yanında orduda bulunan bir kafir kardeşleri vardır. Bu üçüncü kardeş yanında akrabaları olduğu halde Niğetay ve Çaverci adlı Moğol beylerinin huzuruna çıkar. Ve onlara şöyle der: “Siz rahattasınız, şehirlerde kalıyorsunuz. Biz sıkıntıdayız çünkü göç halindeyiz. Bize bir şeyler verin ya da bizimle beraber Abaka Han'ın huzuruna gelin aramızda mal paylaşımı yapsın.” Moğol beyleri Muineddin Pervane'ye danışarak ne yapmaları konusunda yardım istemişlerdir. Bunun üzerine Pervane, onlara biraz mal verip defetmelerini tavsiye etmiştir. Onlar da öyle yapıp bu kafir kardeşe biraz mal verip başlarından savmıştır. Fakat akabinde Pervane, Bahadır b. Baycar'ı uyararak onlara güvenmemesini onların Moğol Han'ı Abaka'ya gidip şikayet edeceklerini söyleyince Bahadır b. Baycar ve akrabaları onları takip edip yolda öldürerek mallarını da gasp etmiştir¹⁸.

Bu olaylardan sonra Pervane, Abaka'yı ziyarete giderken Bahaeddin Bahadır'ın

Devrindeki Sosyal ve İktisadi Tarihi Üzerinde Araştırmalar, s.59.

¹⁶ Aksarayî, *Müsameretü'l Ahbar*, s.77'de Bicer Bahadır şeklinde tek bir şahıstan bahseder. Ve onun bu sırada Diyarbakır Sipehdarlığı yaptığını ve Kürt beyi olduğunu söyler. Cahen'de herhalde bu ifadeye dayanarak Bicer Bahadır'ı Kürt olarak aktarmıştır ki, muhtemelen bunlar Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Celaleddin Harezşah zamanından beri buldukları için bu bölgedeki topluluklarla kaynaşmışlardır. Bu iç mücadeleler sırasında bunların maiyetinde Kıpçak, Harezmlî, Kürt ve Arap unsurların bulunmasından dolayı Bicer Bahadır'ın Kürt beyi olarak anılmasını bu durum ile alakalandırmak gerekir. Bkz. Gül, “Harezmlî Türklerin Anadolu ve Yakınoğu'daki Roller ve Tesirleri”, s.113.

¹⁷ Z.V. Togan, *Umumi Türk Tarihine Giriş*, Enderun Kitabevi, 3.baskı, İstanbul 1981, s.266.

¹⁸ Moufazzal İbn Abi'l-Faza'il, *Histoire Des Sultans Mamlouks-Texte Arabe Public et Traduit en Français*, Nşr., E.Bloch, C.II, Patrologia Orientalis, Beldique 1983, s.408 (244).; Ebü'l-Feth Kutbüddin Musa b. Muhammed el-Yunini, *Zeylu Mir'atü'l-Zaman*, C.2, Dâiretü'l-Maârif'l-Osmaniyye, Haydarabad 1960. s.164.; İbn Şeddad, *Baypars Tarihi*, s.73'de Hüsameddin Baycar'ın oğlu Bahaeddin Bahadır'ın adı geçen Moğol Beylerinin eniştesi olduğu belirtilirken Niğetay adlı Moğol Emiri ise Şektay olarak geçmektedir.

babası Hüsameddin Baycar ile birlikte Sultan Baybars'a iltica etmelerini tavsiye etmiş ve Anadolu'da kalacak olurlarsa katletmiş oldukları Tatarlardan dolayı hayatlarının tehlikede olacağını söylemiştir. Bunun üzerine Bahadır b. Baycar kayınbiraderleri olan iki Moğol beyini Sultan Baybars'a göndermiş kendisi ve babasının da geleceğini bildirmiştir¹⁹.

Emir Hüsameddin ve oğlu Bahadır'ın kendisine geleceklerinden Sultan Baybars'ın bu vesileyle haberi olmuştu.

Hem Ermeni metropolitinin öldürülmesi hem de yukarda anlattığımız sebeplerden sonra Hüsameddin Baycar ve oğlu Bahaeddin'in, yanlarında aileleri ile birlikte Halep'e doğru hareket ettiğini görüyoruz. Bunların gelmekte olduğu ve memlekete yaklaştıkları duyulmaya başlayınca Halep'teki naibi Emir Nureddin Ali ibn Micella'yı bunları karşılamak ve rahatlarını temin etmek için haber gönderdi. Daha sonra Şam'a iyice yaklaşıncı kendilerini Emir Cemaledin Muhammed İbn Nehar karşıladı.

Bunlar Anadolu'dan ayrıldıkları vakit Muineddin Pervane'nin yerinde oğlu Mühezzebeddin vekil bulunuyordu. Hüsameddin ve ailesinin göç ettikleri iştirilince arkalarından Nebcî adlı bir kumandanla Tatarlardan asker gönderildi. Nebcî, Harput'a kadar geldiği halde bunlardan kimseyi göremedi. Emir Bahadır Halep'e doğru hareket etmeden önce takip edilme ihtimaline karşı beşyüz kadar atı salıvermiş ve bu atlar ardında bir sürü iz bıraktığından Nebcî adlı Emir takipte şaşırarak yalnız bu atlara ulaşmıştı²⁰.

13 Muharrem 675/27 Haziran 1276 tarihinde Halep'te Sultan Melik Zahir Baybars'la görüşen Hüsameddin Baycar ve oğlu ile Rum askerlerinden bir grup Mısır Sultanına hediyeler sunarak İslam topraklarına yani Sultan Baybars'ın ülkesine iltica etmek için izin istediler. Sultan Baybars, onların Kahire'ye girebilmeleri için gerekli buyruğu yazdı ve onlar Kahire'ye uzanan yolculuklarına devam ederek nihayet Kahire girişinde Sultan Baybars'ın oğlu Melikü's-Said tarafından karşılandılar²¹.

¹⁹ İbn Şeddad, *Baypars Tarihi*, s.72-73.; el-Yunini, *Zeylu Mir'atü'l-Zaman*, C.2, s.165.; Reuven Amitai-Preiss, *Mongols and Mamluks, The Mamluk-İlkhaniid War, 1260-1281*, Cambridge University Pres, 1995, s.165.; Sümer, *Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları II*, s.705.

²⁰ el-Yunini, *Zeylu Mir'atü'l-Zaman*, C.2, s.166-167.; İbn Şeddad, *Baypars Tarihi*, s.73, 156'da Mısır'a geldiklerinde yanlarında 300 atlı olduğunu söyler. Bu da kendilerini takip edenleri şaşırtmak için neden 500 atlı salıverildiğini izah eder.; Kaymaz, *Pervane Mu'inü'd-Din Süleyman*, s. 148.

²¹ İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, C.13, s.314-315. ; Makrizi, *Kitabu's-Suluk li Ma'rifeti Düveli'l-Mülük*, Nşr., Muhammed Mustafa Ziyade, 1.Cüz 2. Kısım, Kahire 1936, s.625; Moufazzal İbn Abi'l-Faza'il, s.409 (245); el-Yunini, *Zeylu Mir'atü'l-Zaman*, C.2, s.165.; Şehabeddin Ahmed b. Abdu'l-Vehhab en-Nüveyri, *Nihayetü'l-Ereb fi Fununi'l-Edeb*, H.677-733, C.27, 17.cüz, Tahkik: Dr. Said Aşur, Müracaat, Dr.Muhammed Mustafa Ziyade-Dr.Fuad Abdulmuti Sayyad, Kahire 1990, s.233-234.; el-Aynî, *İkd el-Cumân fi Tarih ehl-Zamân*, C.II, Kahire 1988, s.154.

Bundan sonra Harput subaşı Hüsameddin Baycar ve oğlu Diyarbakır Subaşı Bahaeddin Bahadır, Sultan Baybars tarafından iltifat görmüşlerdir. Baybars, Emir Hüsameddin Baycar'ı ve oğlunu kumandanlığa tayin etmiş torunları Muineddin ve Muzaffereddin'i de kendi yanına almıştır. Fakat kısa bir süre sonra Sultan Baybars'ın vefatı sebebiyle Anadolu'dan gelen bazı emirlere verilen vaatler yerine getirilmemişse de yine de Baycar ailesi ve Bahadır'ın kayınbiraderleri Nigetay (Şektay) ile Çaverci, el-Melik es-Said tarafından kumandanlığa atanmıştı²².

Memlük topraklarına iltica eden bu Selçuklu beyleri, Memlüklerin Kölemen hiyerarşisinde kumandan olarak bir mevki işgal etmiştir. Çünkü köle-asker hiyerarşisinde Memlükler, Kıpçak topraklarından ve Kafkasya'dan Anadolu vasıtasıyla temin ettikleri köleleri küçük yaşta askerî eğitime tabi tutarak yetiştirmesi yanında, kendilerine iltica eden Harezmi ve Moğol unsurlarını da aynı potada eriterek askeri statüsünü korumaya çalışmıştır.

H.710/M.1310-1311 yılı olayları arasında Mısır Memlük Devleti'ndeki saltanat mücadelelerinde Bicar adlı bir beyden bahsedilmektedir ki, bu dönemdeki Memlük saltanat mücadelelerinde Moğol ve Harezmi unsurların faaliyetlerinin bir yansıması olarak görülmelidir. Bu Harezmi unsurların Memlülklere iltica etmesinde, Baybars'ın oğlu el-Melik es-Said'in anne tarafından Harezmi olması, yani Celaleddin komutanlarından Harezmi ünlü Emir Hüsameddin Berke Han'ın torunu olması da önemli bir sebep teşkil etmektedir²³.

Dikkati çeken diğer bir husus ise bu hadiselerden sonra Anadolu'da Baycar adlı sülalenin devam etmesidir. Abdi-zade Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi* adlı eserinde Amasya'da yaşayan bu sülalenin meşhur olduğunu, Emir Hüsameddin Baycar'ın soyundan gelenlere dendiğini ve daha sonra Hamza Paşazade ve İsmail Paşazade diye iki kola ayrıldığını, bu sülalelerin de 1520 yılına kadar devam ettiğini söylemektedir²⁴.

Baycar ailesinin Diyarbakır-Harput bölgesindeki hakimiyetlerinden günümüze bazı yer adları da kalmıştır. Osmanlı belgelerinde önceleri Bacer Kazası adıyla bir kaza hüviyetinde olan bir yerleşim birimi daha sonra köy ismi olarak Bacervan, Bacirvan, Becir Ömer, Bacuvan, Becivan, Bicar gibi farklı şekillerde yazılan bir merkez köy olarak

²² İbn Şeddad, *Baybars Tarihi*, s.156-158.

²³ Gül, "Harezmi Türklerin Anadolu ve Yakınoğu'daki Roller ve Tesirleri", s.113.

²⁴ Abdi-zade Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, Sadeleştiren, Dr. Ali Yılmaz-Dr. Mehmet Akkuş, C. 1, Amasya Belediyesi Kültür Yay., No:1, Ankara 1986, s.260. Amasya'da adı geçen Baycar sülalesi, Sultan IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın kardeşi II. İzzettin Keykavus'a yenildikten sonra maiyetiyle birlikte Amasya'ya gitmesiyle ilgili olmalıdır. Zira Hüsameddin Baycar bu mücadelede Sultan IV. Rükneddin Kılıçarslan'ı desteklemişti. Bkz. İbn Bibi, *El-Evamirü'l-Ala'iyeye fi'l-Umuri'l-Alaiyye*.C.II, s.142.

Diyarbakır'da karşımıza çıkmaktadır ki bu da Baycar ailesinin bu bölgedeki hatırası ile alakalı olmalıdır²⁵.

Sonuç olarak Moğol istilasından sonra Selçuklu Devleti'nin inkıraza uğradığı bir dönemde Anadolu'da Harezmlî unsurların devletin her kademesinde özellikle de askerî ve idarî alanlarda yer alması, Anadolu'nun Türkleşme safhalarına önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Zira Harezmsâhlarla birlikte birçok yeni unsurlar da Anadolu'ya gelmiştir. Bilhassa Kıpçak ve Kanglı Türklerinin oluşturduğu önemli göçler ile birlikte birtakım derviş zümrelerinin, alimlerin, varlıklı ve şehirli unsurların küçük gruplar halinde Anadolu'ya gelerek Selçuklular'ın, Eyyubilerin ve Memlukların hizmetine girdikleri bilinmektedir.

Kaynakça

- Abdi-zade Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, Sadeleştiren, Dr. Ali Yılmaz-Dr. Mehmet Akkuş, C. 1, Amasya Belediyesi Kültür Yay., No:1, Ankara 1986.
- Akdağ, M., *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, C.1, Cem Yayınevi, İstanbul 1974.
- Baykara, T., *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyasına Giriş I (Anadolu'nun İdarî Taksimatı)*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1988.
- _____, *Anadolu'nun Selçuklular Devrindeki Sosyal ve İktisadi Tarihi Üzerinde Araştırmalar*, Ege Üniv. Yay., İzmir 1990.
- Bedreddin el-Aynî, *İkd el- Cumân fi Tarih ehl-Zamân*, Nşr., Dr.M. Muhammed Emin, Kahire 1988.
- Cahen, C., *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, Çev., Yıldız Moran, E Yayınları, 3. baskı, İstanbul 1994.
- Ebü'l-Feth Kutbüddin Musa b. Muhammed el-Yunini, *Zeylu Mir'atü'l-Zaman*, C.2, Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmaniyye, Haydarabad 1960.
- Geyikoğlu, Hasan, "Anadolu'da Kalan Harezmliler (Horzumlular)", *Türk Kültürü*, C.35, S.410, Ankara 1997, s.51-60.
- Gregory Abu'l-Farac, *Abu'l-Farac Tarihi*, C.II, Süryaniceden İngilizce'ye Çev., Ernest A. Wallis, Türkçeye Çev., Ömer Rıza Doğrul, TTK Basımevi, Ankara 1987.
- Gül, M., *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Moğol Hakimiyeti*, Yeditepe Yay., İstanbul 2005.
- _____, "Harezmlî Türklerin Anadolu ve Yakındoğu'daki Roller ve Tesirleri", *Belleten*, C.LXX, S.257, Nisan 2006, s.95-118.
- _____, "Mısır Memluklarının Hudud Kalesi Rumkale ve Anadolu'da Memlük İzleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.12, S.2, Temmuz/Elazığ 2002, s.359-366.

²⁵ Gül, "Harezmlî Türklerin Anadolu ve Yakındoğu'daki Roller ve Tesirleri", s.118.

- _____, “İlhanlı-Memlûk Rekabetinden Osmanlı-Memlûk Rekabetine: Hicaz Su Yolları Tamiri Meselesinin Tarihi Arka Planı”, *Belleten*, C.LXX, S.259, Aralık 2006, s.845-866.
- İbn Şeddad, *Baypars Tarihi*, Çev., M.Şerefüddin Yalpkaya,, TTK. Yay. İstanbul 1948.
- İbn Bibi El-Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Ca'feri er-Rugadi, *El-Evamirü'l-Ala'iyeye fi'l-Umuri'l-Alaiyye (Selçuk Name)*, Haz., Mürsel Öztürk, C.II, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1996.
- İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, C.13, Daru'l-Marefah, Beyrut, Lübnan 1996.
- Kaymaz, N., *Pervane Mu'inü'd-Din Süleyman*, AÜDTCF Yay., Ankara 1970.
- Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsameretü'l Ahbar*, Çev., Mürsel Öztürk, TTK. Yay., Ankara 2000.
- Küçük, M. A., *Ermeniler Arasında Protestanlığın Yayılışı ve Protestan Ermeniler(Türkiye Örneği)*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara 2005.
- Makrizi, *Kitabu's-Suluk li Ma'rifeti Düveli'l-Mülük*, Nşr., Muhammed Mustafa Ziyade, 1.Cüz 2. Kısım, Kahire 1936.
- Merçil, E., *İlk Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, TTK Yay., Ankara 2000.
- Moufazzal İbn Abi'l-Faza'il, *Histoire Des Sultans Mamlouks-Texte Arabe Public et Traduit en Français*, Nşr., E.Bloch, C.II, Patrologia Orientalis, Beldique 1983.
- Uluçay, Ç., *İlk Müslüman Türk Devletleri*, M.E. Basımevi, İstanbul 1965.
- Uzunçarşılı İ. H., *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, TTK Yay., Ankara 1988.
- Reuven A.-P., *Mongols and Mamluks, The Mamluk-İlkhaniid War, 1260-1281*, Cambridge University Pres, 1995.
- Sevim, A., Merçil, E., *Selçuklu Devletleri Tarihi-Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, TTK. Yay., Ankara 1995.
- Sümer, F., Anadolu'da Moğollar, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, S.I, Ankara 1971.
- _____, *Türk Devletleri Tarihinde Şahıs Adları II*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1999.
- Şehabeddin Ahmed b. Abdu'l-Vehhab en-Nüveyri, *Nihayetü'l-Ereb fi Fununi'l-Edeb*, H.677-733, C.27, 17.cüz, Tahkik: Dr. Said Aşur, Müracaat, Dr.Muhammed Mustafa Ziyade-Dr.Fuad Abdulmuti Sayyad, Kahire 1990.
- Togan, Z.V., *Umumi Türk Tarihine Giriş*, Enderun Kitabevi, 3.baskı, İstanbul 1981.
- Turan, O., *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Boğaziçi Yay., 6. baskı, İstanbul 1998.
- Turan, O., *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, Boğaziçi Yay., 3.baskı, İstanbul 1993.
- Turan, O., “Keyhüsrev II”, *İA.*, C.6, MEB. Yay., İstanbul 1988, s.626.